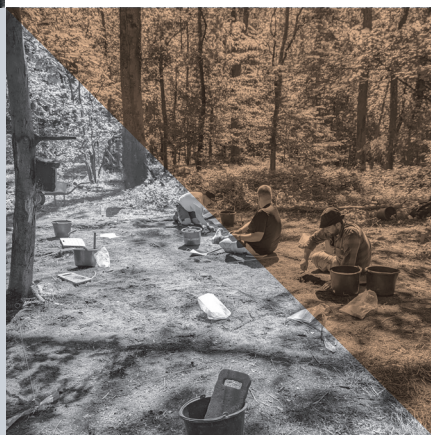
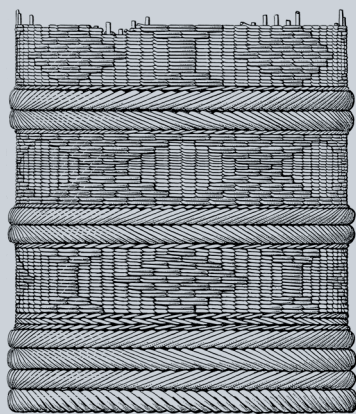
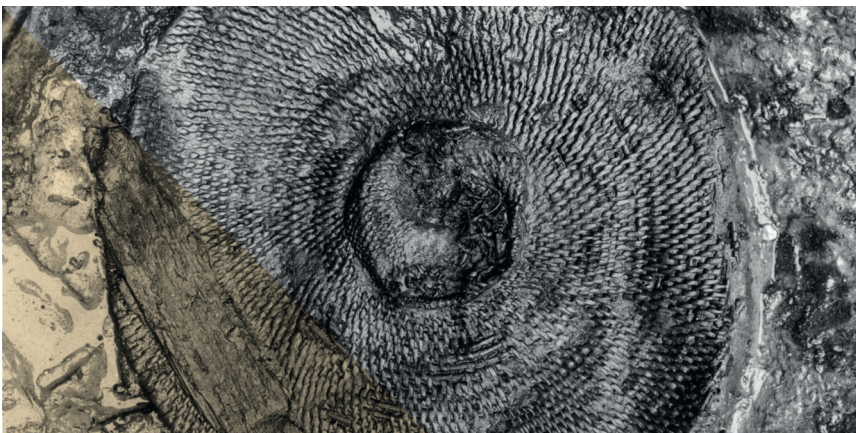

ARKÆOLOGISK FORUM

50 · 2024

INDHOLD · 50 · 2024

FaF – et arkæologisk aktiv igennem 27 år Ulla Odgaard	4
Må befrielsen aldrig komme – en kommentar til Andres Dobats debatindlæg "Befrielsens øjeblik" Esben Aarsleff	12
Privatisering af arkæologien vil skade studerende og fagets kvalitet Andreas Schäfler	18
Privatisering eller Kaos? – tanker afledt af Dobat i Arkæologisk Forum nr. 49 Kristoffer Buck Pedersen	22
Fremtidens fortidskunstforskning Kvantitative tilgange til mesolitisk ornamentik* Lasse Lukas Platz Herskind	26
Kurven fra Vorbasse Mette Palm	40
Arkæologiske fund af kurve – og et par flettede fiskeruser Steen Hedegaard Madsen	48

*) Peer reviewed

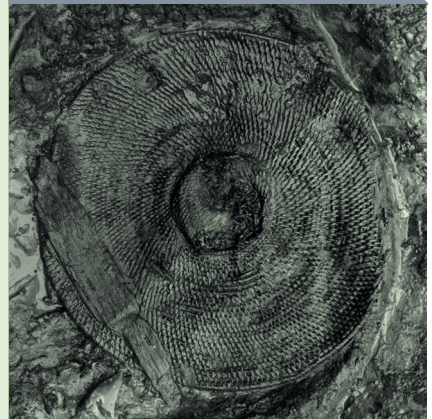
Kurven fra Vorbasse

Mette Palm

Abstract

The Basket from Vorbasse

*The Vorbasse-basket, found at the Iron Age settlement at Vorbasse, is the only complete basket from Prehistoric Denmark. There has not been much, if any, attention amongst archaeologists on this remarkable found, left in the shadows of the longhouses at the well-preserved and long-lasting settlement at Vorbasse. The Vorbasse-basket was found in a well dated to 425 AD which is the same timeframe as the nearby dwellings. The technique of the basket is binding or spiral-binding, known back to the Neolithic in Europe. It is made of willow (*salix* spp.), guelder-rose (*Viburnum opulus*) and holly (*Ilex aquafolium*). A skilled basket maker will use around 110 hours to bind this basket. The use is unknown, but it could have been used when cleaning grains.*

Vorbasse ligger i det sydlige Jylland midt mellem Esbjerg og Vejle. Her udgravede Nationalmuseet i årene 1971-1987, under ledelse af Steen Hvass og i samarbejde med Vejle Museum, en velbevaret jernalderlandsby. Landsbyen bestod af flere faser, som afløste hinanden gennem 1000 år i perioden fra romersk jernalder til tidlig middelalder. Den store udgravning (Fig. 1) er aldrig publiceret samlet, men der arbejdes pt. på, at store dele af materialet bearbejdes og publiceres, så det bliver gjort tilgængeligt (Beck 2021).

Det manglende fulde overblik og det hidtidige fokus på langhusene og bebyggelsen er måske forklaringen på, at Danmarks eneste bevarede kurv fra forhistorien endnu ikke er blevet bearbejdet og fremlagt i arkæologisk sammenhæng. I pilefletterkredse har man længe vidst, at kurven eksisterede. Steen og Lone Hvass blev derfor kontaktet i efteråret 2022 for at høre, om det var muligt at skrive en artikel om kurvefundet. De har velvilligt givet tilladelse til at bruge materialet. Det har desværre ikke været muligt at finde frem til udgravningsnoter, fundlister, alle fotos mv. i forbindelse med denne artikel, da materialet hidtil har været utilgængeligt.

Brønd MH 164

Vorbassekurven blev fundet i brønden MH 164, som ligger lige sydvest for langhus 424 (Fig. 2). En birkegren med bark fra brønden er blevet ¹⁴C-dateret til 425 e.Kr. (med 1 standardafvigelse 380-540 e.Kr.). Den omgivende bebyggelse er dateret til ældre germansk jernalder (375-550 e.Kr.), så det er rimeligt at antage, at brønd MH 164 og bebyggelsen er samtidig. Det er ikke muligt at fastslå, om brønden har været knyttet til en bestemt gård eller langhus (Beck, A.S., personlig meddelelse, 25. oktober 2022).

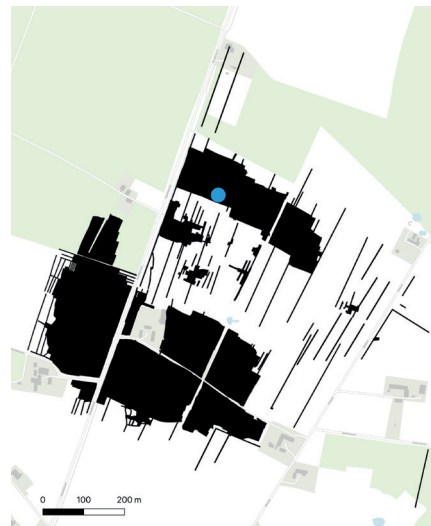

Fig. 1. Der blev afdækket store, sammenhængende felter på Vorbasseudgravningen, i alt ca. 230.000 m² (Hvass 2020:5). Vorbassekurven blev fundet i en brønd (blå prik) i udkanten af den nordlige bebyggelse. Illustration: Anna S. Beck, Museum Sydøstdanmark.

Fig. 2. Udsnit af bebyggelsen omkring brønd MH 164 (vist med blåt). Brønden kan ikke knyttes til en bestemt gård eller langhus. Illustration: Anna S. Beck, Museum Sydøstdanmark.

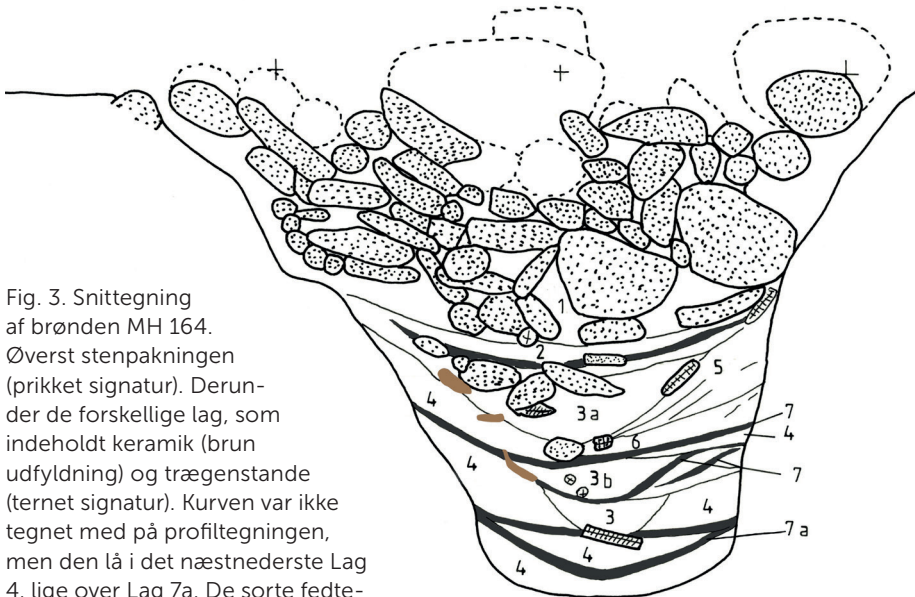

Fig. 3. Snittegning af brønden MH 164. Øverst stenspækningen (prikket signatur). Derunder de forskellige lag, som indeholdt keramik (brun udfyldning) og trægenstande (ternet signatur). Kurven var ikke tegnet med på profiltegningen, men den lå i det næstnederste Lag 4, lige over Lag 7a. De sorte fedtede lag, som omtales, er vist med sort udfyldning. Illustration: Mette Palm efter rentegning i Vorbasse materialet.

Fig. 4. Trangt, vådt, smattet – udgravningen af de nederste lag af brønd MH 164 skete ikke under nemme vilkår. Foto: Nationalmuseet.

Brønden var nærmest æggeformet i overfladen, da man fik rensset af. Den målte ca. 2,8 m på tværs og havde en dybde på 1,8 m med relativt stejle sider. I toppen lå et tætpakket lag af sten, som var ca 1 m tykt (Fig. 3). De fleste sten var almindelige marksten, men der var også et par skubbekværne, en knækket "løber" og en del fragmenter af drejekværne. I lagene under stenpakningen blev der fundet en lang række forskellige trægenstande: en træskål, bygningstømmer, stigefragmenter, hasselkviste og andre grene og pinde, forarbejdet og uforarbejdet træ samt ikke mindst en flettet kurv nederst i brønden. Genstandene lå ikke jævnt fordelt, men var koncentreret i forskellige lag. Især i Lag 3a midt i brønden beskrevet som "Lag med mange stykker træ, forarbejdet og uforarbejdet + hasselkviste". Og det kan være en af grundene til, at kurven ikke blev ødelagt eller overset under udgravningen – der blev udgravet med ekstra forsigtighed pga. de mange fund af træ, som bestemt heller ikke er hverdagskost på jernalderudgravninger.

De gode bevaringsforhold skyldtes to ting. Brønden trak stadig vand, og under stenpakningen var der skiftevis aflejret lag med grus og lag med sort, fedtet slam. Sammen med det fugtige miljø i brønden har lagene af fedtet slam fungeret som en barriere, der har skabt et anaerobt miljø med gode bevaringsforhold for organisk materiale. I det nederste slamlag (Lag 7a) var der endog bevaret blade. Kurven blev fundet nederst i brønden i Lag 4 lige over Lag 7a, og her har be-

Fig. 5. Vorbassekurven in situ under udgravning. Den ligger helt frilagt på bunden af brønden MH 164. Foto: Nationalmuseet.

varingsforholdene været særdeles gode. Foto viser, at der blev fundet en udskåret træskål og en trægenstand med taphul lige over kurven, så man har opdaget det sarte flet i tide, til trods for de meget besværlige udgravningsforhold (Fig. 4).

Vorbassekurven

Kurven var meget velbevaret og næsten hel, da den blev fundet. Yderkanten var næsten intakt, og det samme var kurvens flettede sider. Selv bunden (midterdelen) så godt bevaret ud i udgravningssituationen (Fig. 5). Kurven var naturligvis trykket flad på grund af vægten fra den opfyldte brønd, men det lykkedes alligevel at få et indtryk af kurvens facon. Efter optagning og konservering er midterdelen muligvis gået tabt, da den ikke vises på den færdigt konserverede kurv (Fig. 6).

Fig. 6. Vorbassekurven efter konservering. Bundens sider er næppe gået opad, som vist her. Foto: Nationalmuseet.

Vorbassekurven er ca. 40 cm i diameter. Bunden er ca. 12 cm i diameter. Fra den flade bund er der flettet en lav side (estimeret 4-5 cm ud fra udgravningsfotoet Fig. 5), som skrâner svagt udad. Herefter er kurvens side flettet udad og let opad. Når man ser kurven, minder den om et flettet fad (Fig. 6), som også var betegnelsen under udgravningen. Jeg vælger dog at bruge betegnelsen kurv, så alle ved, at der er tale om en flettet genstand.

Vorbassekurvens fletteteknik og materialer

Fletteteknikken kaldes "spiralbinding med lukket løb", hvor sjælen er helt dækket af bindematerialet. Det er en fletteteknik, som kendes tilbage fra neolitikum i Irland og Spanien (100 Objects in Ireland; Martinez-Sevilla et al. 2023). Teknikken egner sig godt til flade kurve med en stor diameter, da det flettede bliver fast og solidt overalt. De fleste kender spiralbinding fra fx bikuber eller varmbrikse, hvor sjælen er lavet af halm/strå. Her kaldes det løbbinding.

Vorbassekurven er lavet i afbarkede vidjer, så kurven har i sin tid fremstået hvid og blank. Sjælen er lavet af 4-5 mm tykke vidjer. Bindematerialet er sjener, som er flækkede, fladhøvlede og tilskårne strimler af vidjer. Vedanalyserne påviste, at der er brugt pil (*salix spp.*), kvalkved (*Virburnum opulus*) og kristtorn (*Ilex aquafolium*) til kurven (Eskildsen 1988). Ud af otte vedbestemmelser er en enkelt benævnt "flad flet" (pil), hvilket kan tolkes som en sjene. Tre prøver er benævnt "vidje" (hhv. pil, kvalkved og kristtorn), som må være en del af sjælen. De sidste fire prøver er ikke specificeret, men de er lavet af hhv. pil (1 stk.), kvalkved (2 stk.) og kristtorn (1 stk.). Artsfordelingen i vedbestemmelserne kan være helt tilfældig – hvilke stumper er knækket af kurven og vil ikke blive savnet, når de er brugt til en analyse. Der er derfor intet belæg for at konkludere, at pil ikke var det foretrukne flettemateriale i jernalderen. Jeg har aldrig prøvet at flække hverken kalkved eller kristtorn for at lave sjener, så jeg ved ikke, om de opfører

Fig. 7. Forfatteren, en relativt god fletter, har selv erfaret den langsommelige proces med at binde en Vorbassekurv. Fotoet viser resultatet efter 3 dages arbejde inkl. 1½ dages kamp med at producere sjener nok. Der er langt til Ø 40 cm! Sjælen er den hele pil, der vender bagud. Sjælen, den flade pil der bruges til at binde sjælen fast, stikker ud fra den foregående omgang. Foto: Mette Palm.

sig på samme måde, som når man bruger pil. Der er dog ingen forskel på disse tre arter, hvis de bruges til sjælen. Alle plantedele hos både kvalkved og kristtorn er giftige (Hansen 2015; Naturhistorisk Museum u.å.), men om de stadig afgiver gift i en kritisk mængde, når de er tørret op, ved jeg ikke.

Steen H. Madsen er en meget erfaren pilefletter, og det tog ham ca. 110 timer at lave en rekonstruktion af Vorbassekurven (Madsen 2024:52). Det har med andre ord været en langsommelig proces både at binde kurven, men også at producere sjenerne (Fig. 7). Hvis man har mod på selv at forsøge sig, har Steen H. Madsen skrevet en fletteinstruktion (Bay 2006:38ff). Man kan i dag købe både afbarket pil og færdige sjener.

Fin eller funktionel?

Fletteteknikken giver en meget stabil og tæt kurv, som sammen med den afbarkede pil giver et både solidt og smukt resultat. Sjenerne har altid den runde side udad, så kurven har været rar at holde i hænderne.

Udgravningen gav ingen fingerpeg om, hvad Vorbassekurven er blevet brugt til. Spørgsmålet er, om man kan tolke en funktion ud fra de mange arbejdstimer, der ligger i arbejdet med kurven. Har man produceret denne spiralbundne kurv, fordi den er smuk og skal vise, at man havde tid til den slags? Måske indeholdt den nogle af de mere eksklusive ting i hjemmet, som man gerne ville vise frem. Eller havde man brug for en stærk, stabil og tæt kurv, der kunne holde til slid og arbejde? Det er ikke godt at vide, så længe denne kurv er et unikum.

Et bud på en praktisk funktion er, at man har brugt Vorbassekurven til at rense kornet efter tærskning. Nytærsket korn med avner og stumper af strå lægges på den brede kant og kastes op i luften med et vip i håndledet. Her blæser vinden avner og strå væk, og de tungere kerner falder ned i kurven og ender i kurvens smalle, dybe bund. Jeg har desværre ikke haft mulighed for at efterprøve forslaget, men når jeg får bundet min egen Vorbassekurv færdig, har jeg 20 liter tærskaffald (tærsket med plejl) liggende til det samme.

Referencer

100 Objects in Ireland: *Neolithic Bag*. <https://100objects.ie/neolithic-bag/> (tilgået 27.11.2023)

Bay, J. 2006: *En jernalderlandsby. Ideer til historiske værkstedsaktiviteter og tværfagligt arbejde i skolen og friluftslivet*. Skoletjenesten Lejre Forsøgscenter.

Beck, A.S. 2021: *Vorbasse. En landsby gennem 1000 år. Projektbeskrivelse for bearbejdning og tilgængeliggørelse af det bebyggelsesarkæologiske materiale fra Vorbasse*. <https://pure.kb.dk/da/projects/vorbasse-en-landsby-gennem-1000-år> (tilgået 18.06.2024)

Eskildsen, N. 1988: *8 Vedbestemmelsesrapporter på materialet fra MH 164,18. Sagsnummer 870915/03*. Nationalmuseet, Bevaringssektionen, Trækonserveringen, Brede.

Hansen, P.E. 2015 *Kalkved*. <https://www.naturbasen.dk/art/4138/kvalkved> (tilgået 27.11.2023)

Hvass, S. 2020: *Vorbasse, en landsby gennem 2000 år i Danmark*. Upubliceret manuskript.

Madsen, S.H. 2024: Arkæologiske fund af kurve – og et par flettede fiskeruser. *Arkæologisk Forum* 50, s. 48-67

Martinez-Sevilla, F., M. Herrero-Otal, M. Martín-Seijo, J. Santana, J.A.L. Rodríguez,

R.M. Ramos, M. Cubas, A. Homs, R.M.M. Sánchez, I. Bertin, R.B. Bermejo, P.B. Ramírez, R.D.B. Behrmann, A.P. Pérez, A.M. Álvarez-Valero, L. Peña-Chocarro, M. Murillo-Barroso, E. Fernández-Domínguez, M.S. García, R.P. Martínez, M.I. Cela, J.L.C. Rus, C.A. Giner & R.P. Huerta 2023: The earliest basketry in southern Europe: Hunter-gatherer and farmer plant-based technology in Cueva de los Murciélagos (Albuñol). *Science Advance* 9 (39). DOI: 10.1126/sciadv.adi3055

Naturhistorisk Museum u.å: *Kristtorn*. <https://www.naturhistoriskmuseum.dk/viden/naturlex/planter/kristtorn> (tilgået 27.11.2023)

Forfatteroplysninger:

Mette Palm, museumsinspektør, Museum Nordsjælland

Forfatteren kan kontaktes på:
mph@museumns.dk

ARKÆOLOGISK FORUM

Redaktion

Anna Beck (ansvarshavende redaktør)

Jette Rostock

Kamilla Ramsøe Majland

Mette Palm

Ole Thirup Kastholm

Signe Lützu Pedersen

Stefanie Langaa Jensen

Line Lerke

Louise Søndergaard

© Forfatterne og Arkæologisk Forum

Artikler, indlæg og billeder må ikke gengives i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen eller forfatterne.

Skriv til Arkæologisk Forum

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag.

Kontakt redaktion@archaeology.dk

Peer review

Artikler, som indeholder forskningsbidrag, bliver som udgangspunkt peer reviewed.

Abonnement

Oplysninger om abonnement eller medlemskab af FaF findes på

www.archaeology.dk

Forsideillustration

Billederne stammer fra dette nummer side 19, 44 og 58.

Udgiver

Arkæologisk Forum udgives af FaF –
Foreningen af Fagarkæologer

Grafisk tilrettelægning

Bente Stensen Christensen

Tryk

Stibo Complete

Oplag 210 stk.

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift, der har til formål at bidrage aktivt til fagets udvikling og fremtid ved at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt.

Arkæologisk Forum ønsker at etablere et sted og en kontekst, hvor faglige diskussioner kan finde sted.

I hvert nummer vil læseren blive mødt af en bred vifte af artikler – en mosaik, hvor delene tilsammen danner et aktuelt og mangfoldigt billede af videnskaben arkæologi, og hvor fagets dynamiske samspil med andre videnskaber, det politiske rum og det omgivende samfund træder klart frem.

Arkæologisk Forum udgives af Foreningen af Fagarkæologer, og henvender sig naturligvis til foreningens medlemmer, men også enhver anden, der interesserer sig for arkæologien samt dens rolle og vilkår i verden i dag.